

Případová studie pro Active Citizens Fund

Co se dozvíte: spolupráce neziskových organizací a výzkumných institucí

V rámci této případové studie přiblížíme nastavení a spolupráci mezi neziskovou organizací proFem – centrem pro oběti domácího a sexuálního násilí a Sociologickým ústavem AVČR (dále SoÚ) v rámci realizovaného výzkumu a projektu zaměřeného na mapování bariér a překážek v systému pomoci obětem partnerského násilí. Propojení organizace, která poskytuje přímou pomoc obětem, zná „terén“, tedy i systémové překážky, se kterými se její klientky a klienti setkávají, a organizace, resp. výzkumnice, která nese know how v oblasti sociologického kvalitativního výzkumu a genderové rovnosti, fungovalo synergicky a zásadně přispělo ke zvýšení kvality, efektivity a dopadu projektu.

Kontext: ProFem a výzkumná činnost

Organizace proFem byla založena v roce 1993 jako konzultační středisko pro ženské projekty, z něhož se v průběhu působení vyvinula organizace primárně zajišťující přímou pomoc a podporu obětem domácího a sexuálního prostřednictvím poskytování sociálních, právních a psychologických služeb, a zároveň proFem dlouhodobě usiluje o celospolečenskou a systémovou změnu formou osvětových aktivit, vzdělávání odborné i laické veřejnosti. Mezi stěžejní činnosti proFem patří advokační a watchdogové aktivity, ředitelka organizace je součástí Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách při Radě vlády pro rovnost žen a mužů. Na podporu této činnosti v minulosti realizovala organizace řadu výzkumů, a to především kvantitativních ve spolupráci s externími výzkumnými agenturami. Tato spolupráce především vycházela z nároků kvantitativních výzkumných šetření na zajištění infrastruktury výzkumu (tazatelské sítě, poolu respondentek a respondentů) a metodického rámce, nepřinášela však další benefit v oblasti společenskovední kontextualizace výzkumu či dalších přesahů. Následující případová studie popisuje spolupráci, ke které došlo v rámci projektu Odstranění bariér v systému pomoci obětem partnerského násilí, která tuto instrumentální spolupráci v realizaci výzkumných šetření přesahuje na mnoha úrovních.

Popis vybraného problému

Před vstupem do projektu se opíraly znalosti a předpoklady o systémových selháních o dlouhodobý monitoring terénu v rámci poskytování přímých služeb obětem, diskusí s odborníky a odbornicemi, kteří v tématu působí, a o předchozí výzkumy a analýzy, které však nebyly komplexně zaměřeny na systémové překážky. V první fázi projektu zaměřeného na odstranění bariér v systému pomoci obětem bylo klíčové zajistit zmapování šíře problému a překážek, kterým musí oběti partnerského násilí čelit. Pro naplnění tohoto záměru se jako nejlepší metoda jevílo kvalitativní výzkumné šetření přímo v terénu, tedy

dotazování odbornic a odborníků, kteří se ve své praxi s oběťmi partnerského násilí setkávají, a zároveň dotazování samotných osob, které partnerské násilí zažily.

Pro spolupráci na kvalitativním výzkumném šetření byla oslovena výzkumnice Sociologického ústavu AV ČR Blanka Nyklová, která je zároveň přední odbornicí na genderovou rovnost a je součástí Genderové expertní komory, proFem pro účely projektu vstoupil se SoÚ do partnerství. Předpokladem bylo, že výzkumnice vnese do projektu své odborné know how v oblasti nastavení metodologie výzkumu, analýzy a interpretace výstupů, avšak benefit spolupráce tento základní rámec přesáhl.

Posun zaměření

Vzhledem k tomu, že bylo výzkumné šetření realizováno v průběhu roku 2021, zasáhla do nastavení metodologie, zaměření i jeho průběhu pandemie covid-19. V souvislosti s ní byly realizovány další výzkumy mimo náš projekt, které mapovaly násilí na ženách a systém pomoci (vznikla publikace Násilí na ženách v souvislosti s covid-19, na které se podílely Blanka Nyklová a Dana Moree), i s ohledem na to bylo nutno zaměření výzkumu posunout. Díky spolupráci s Blankou Nyklovou bylo možné upravit zaměření výzkumu tak, aby fungoval k uvedenému šetření komplementárně a výstupy rozšiřoval, konkrétně se výzkum zaměřil na vícečetná znevýhodnění a specifické bariéry, kterým oběti (i) v jejich důsledku ještě výrazněji čelí. Tímto zaměřením otevřel výzkum nejen témata pouze minimálně ve společnosti diskutovaná, ale také (i díky dalším aktivitám projektu) posílil spolupráci institucí a organizací, které s osobami, které čelí dalším znevýhodněním a setkávají se s partnerským násilím, pracují. Spolupráce zajistila udržení relevance zaměření v měnícím se kontextu.

Vstup do terénu

Organizace proFem zajistila prostřednictvím vlastní služby a spřátelených organizací, které pracují s tématem, vstup do „terénu“ a vytipovala komunikační partnerky z řad odbornic a odborníků, kteří poskytují služby osobám, které zažily partnerské násilí (bez ohledu na to, zda jsou oběti jejich primární cílovou skupinou), i osob, které mají přímo tuto násilnou zkušenost. Specificky pro rozhovory s oběťmi partnerského násilí bylo klíčové, aby měly vlastní násilnou zkušenost ve velké míře již zpracovanou a byly ochotny o ní dál mluvit tak, aby bylo sníženo riziko retraumatizace komunikačních partnerek výzkumným rozhovorem. Právě z toho důvodu byly primárně osloveni klienti a klientky organizací, jejichž sociální pracovnice či terapeutky vyhodnotily nejen ochotu se zapojit, ale zároveň byly schopny vyhodnotit připravenost o traumatické zkušenosti mluvit a riziko potenciální retraumatizace.

Míra zajištění ochrany a bezpečí pro komunikační partnerky i výzkumnice

Výzkumný tým, který se na realizaci šetření (rozhovorů i následné analýze) podílel, tvořily vedle výzkumnice Blanky Nyklové pracovnice organizace proFem, které působily jak v přímé péči (vedoucí sociálních služeb), tak v projektovém týmu. Právě toto propojení vedlo k **bližšímu seznámení se pracovnic**

organizace s kvalitativními metodami výzkumu a analýzy, k jejich hlubšího pochopení a profesionalizace v této činnosti. Takto úzce provázaná spolupráce umožnila ale benefitovat z obou specializací a zaměření.

Na počátku realizace projektu došlo k proškolení celého výzkumného týmu, který realizoval rozhovory, v **základech krizové intervence**. Výzkumné rozhovory se opíraly o co největší naraci obětí partnerského násilí, mapující celý jejich příběh a násilnou zkušenost. Ty o své zkušenosti mnohdy mluvily poprvé takto uceleně. S ohledem na citlivost tématu bylo základní know how v této oblasti nezbytné. Toto proškolení, které zajistily zkušené pracovnice proFem, vedlo k posílení kompetencí výzkumného týmu a k posílení ochrany obětí jako komunikačních partnerek. V případě, že se dostaly komunikační partnerky do krize spojené s prožíváním vlastního příběhu, disponovaly výzkumnice alespoň základním know how, jak k osobám v krizi přistoupit a jak v reagovat. Toto posílení kompetencí taktéž dodalo výzkumníci jistotu při realizaci rozhovoru, že samotným rozhovorem komunikačním partnerkám neublíží.

Taktéž metodika a návody na rozhovory reflektovaly citlivost tématu a úsilí o snížení rizika retraumatizace a ohrožení obětí. Vedle samotného výběru komunikačních partnerek, které měly do velké míry svou zkušenosti integrovanou a školení pro výzkumný tým, byla přijata i další opatření: např. dopředu měly k dispozici informovaný souhlas s využitím rozhovoru v analýze, který s nimi vždy tazatelka detailně prošla, který mohly kdykoliv vzít zpět, kdykoliv mohly dotazování přerušit či zcela ukončit (bez ohledu na finanční kompenzaci času věnovaného rozhovoru). Na dokumentu informovaného souhlasu jim byly poskytnuty kontakty na dostupné služby a organizace, které by jim v případě potřeby měly pomoci. Výzkum (specificky rozhovory s klientkami) byl velmi emocionálně náročný i pro samotné tazatelky. Z toho důvodu byla přijata opatření k tomu, aby byla tato náročnost snížena a byla zajištěna emocionální podpora, a tedy i pohoda výzkumného týmu. V souvislosti s tím byl zaveden systém „pohotovosti“ – po každém výzkumném rozhovoru byla k dispozici jiná členka týmu k společnému debriefu a sdílení (primárně telefonicky). Vedle toho byla v průběhu realizace výzkumného šetření realizovaná opakovaná společná intervizní setkání se zkušenou psychoterapeutkou organizace proFem. Tato intervize poskytla prostor pro diskusi o emocionálních reakcích tazatelek na příběhy obětí, zvládání stresu a umožnila reflektovat vlastní prožitky a pochyby výzkumného týmu spojeného s realizací rozhovorů. Díky tomu se podařilo výzkumný tým nejen udržet v psychické pohodě, ale zároveň tato sdílení přispěla i k zvýšení kvality realizovaného šetření a potažmo i bezpečí dat klientek.

Veškeré nahrávky byly zabezpečeně uchovávány v sejfě organizace, již při přepisu záznamů došlo k jejich anonymizaci. Veškeré výstupy, specificky konkrétní citace a popisy příběhů, které byly určeny ke zveřejnění, byly zároveň poskytnuty komunikačním partnerkám k potvrzení, tedy i ve fázi finalizace závěrečné zprávy z výzkumu, měly možnost vzít svou výpověď zpět či uvedenou výpověď modifikovat. Některé z komunikačních partnerek z řad obětí toho využily tak, aby nemohly být s příběhem v publikaci spojeny.

Kredibilita výstupu výzkumu a jejich reflexe v systémových změnách

Vedle přínosu spolupráce pro zaměření, realizaci a kvalitu samotného výzkumného šetření přispělo zaštitění výzkumného šetření a výstupů analýzy odborností nezávislé výzkumnice a genderové odbornice též k vyšší kredibilitě výstupů výzkumu a jejich přijetí komunitou odborníků a zástupců relevantních

institucí. Výstupy analýzy jsou zasazeny do širšího společenského kontextu a teoretického rámce. Díky tomu došlo k využití výzkumných dat při formulaci doporučení a systémových změn, o které organizace proFem usiluje. Prostřednictvím ředitelky organizace, která je součástí vládní instituce zaměřující se na téma domácího násilí a násilí na ženách, se promítly výstupy výzkumu do připravovaného akčního plánu (Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí) na následující roky. Zároveň byly výstupy výzkumu prezentovány v období, kdy docházelo k přípravě návrhu zákona o domácím násilí, který přináší vedle dalšího primárně definici domácího násilí, čímž by jeho přenesení do praxe mohlo přinést sjednocení interpretace a náhledu na téma. Propojení s výzkumnou institucí a zpracování výzkumu přispělo k vytvoření silného argumentačního rámce pro systémové změny. Vycházelo z praxe organizace, která vnímá nedostatky ve fungování systému pomoci, propojením s výzkumnou institucí tento terén bylo možné též vědecky do hloubky prozkoumat a hledat příčiny těchto nedostatků, doporučení formulovaná směrem k systému pomoci reagovala na tyto příčiny a byla šířena prostřednictvím kanálů, které zajišťovala opět organizace proFem. V průběhu tohoto procesu získala výzkumnice větší pochopení tématu, stejně tak jako základy krizové intervence a byl nastaven a validován systém sběru dat v takto citlivém tématu, který může být v rámci dalších výzkumných šetřeních využit. Vedle toho si pracovníci organizace, které působí v projektovém oddělení i v přímé péči, osvojili základní kompetence v oblasti kvalitativního výzkumu. Samotná výzkumnice hodnotí spolupráci a její výstupy jako pozitivní stránku profesionalizace neziskového sektoru.

Chcete vědět víc?

Výzkumná zpráva ke stažení zde: <https://www.profem.cz/cs/vydali-jsme/publikace/a/bariery-v-systemu-pomoci-obetem-partnerskeho-nasili-2>

Informace o projektu zde: <https://www.profem.cz/cs/co-delame/aktualni-projekty/a/odstraneni-barier-v-pomoci-obetem-partnerskeho-nasili>

Oblast/kategorie: Advokační/watchdogová kampaň

Klíčová slova: Výzkumná činnost, systémové změny, spolupráce